

Door onze redacteur **Thijs Niemantsverdriet**

De spanning op de Haagse werkkamer van Diederik Samsom is om te snijden. Hans Spekman, Lodewijk Asscher en Jeroen Dijsselbloem spreken de PvdA-leider vermanend toe. Je hebt je niet aan de afspraken gehouden, zeggen ze. We zouden dit met z'n vieren besluiten, maar je hebt ons voor een voldongen feit geplaatst. „We zijn geen kinderen, Diederik”, zegt Spekman.

Samsom is boos en ontredderd. Wat is dit nou? Steunen ze hem niet meer? Als het zo moet, zegt hij, kan hij niet zo goed meteen opstappen als PvdA-leider.

Het is vrijdagochtend 23 september 2016. Het land maakt zich op voor een warm nazomerweekend, de PvdA-top beleeft de climax van een strijd die achter de schermen al maanden speelt. Moet Samsom zich opnieuw kandideren als lijsttrekker, of moet hij zich in het belang van de partij terugtrekken? Zojuist is duidelijk geworden: Samsom heeft al op eigen houtje besloten zich te kandideren.

Op 15 maart 2017 leed de PvdA de grootste nederlaag uit haar geschiedenis. Onder leiding van Lodewijk Asscher verloor de partij een recordaantal van 29 Tweede Kamerzetels. Een belangrijke oorzaak voor dat verlies, zeggen PvdA'ers, was de interne verkiezing waar in Asscher Samsom als leider onttroonde. Asscher worstelde de hele campagne met het beeld dat hij 'broedermoord' gepleegd zou hebben op Samsom. Door het late tijdstip van de verkiezing, eind vorig jaar, was er amper tijd om hem neer te zetten als het nieuwe PvdA-gezicht.

Uit gesprekken met betrokkenen blijkt dat zich in de PvdA-top afgelopen najaar een koningsdrama heeft afgespeeld. De leiderswissel, het moeilijkste genre uit de Haagse politiek, verliep achter de schermen niet zoals gehoopt. Er ontstond een vertrouwensbreuk tussen de vier mannen die de PvdA samen door de moeilijke jaren van Rutte II hadden geloodst: fractievoorzitter Samsom, vicepremier Asscher, partijvoorzitter Spekman en minister van Financiën Dijsselbloem.

Het gevolg: de kleine kans die de PvdA nog had om een electorale catastrofe af te wenden, verdween achter de horizon. „Een auto-ongeluk in slow motion”, noemt een van de betrokkenen het. Ze zagen het aankomen - en toch konden ze het niet voorkomen.

1. Het pact van Dokkum

„Er moet iets gebeuren”, zegt Hans Spekman. Het is voorjaar 2016 en ze zitten met z'n vieren in het Lloyd Hotel in Amsterdam: Samsom, Asscher, Spekman en Dijsselbloem. De 'Vier van Dokkum', zo noemen ze zich. De groep bestaat sinds de start van Rutte II. Soms zien zij elkaar op de Haagse werkkamer van Samsom, soms op die van Asscher, meestal in een aparte ruimte in het Lloyd Hotel. De afspraak: een paar keer per jaar komen we met z'n vieren bij elkaar, zonder adviseurs. Eventjes weg van de Haagse bestuursdrukte.

De naam is afkomstig van Samsom, schaatsliefhebber en opgegroeid in Friesland. Het is een verwijzing naar het 'pact van Dokkum' uit de Elfstedentocht van 1940, toen de kopgroep in Dokkum afsprak om samen over de finish te gaan.

Een jaar voor de Kamerverkiezingen van 2017 veranderen de bijeenkomsten in het Lloyd Hotel steeds meer in een evaluatie van Samsoms leiderschap. De PvdA heeft bij drie tussentijdse verkiezingen zwaar verloren en staat er beroerd voor in de peilingen. Uit onderzoeken blijkt dat het vertrouwen van kiezers in Samsom extreem laag is. Ze blijven boos over de samenwerking met de VVD.

De Vier van Dokkum maken een af-

RECONSTRUCTIE **KONINGSDRAMA PVDA**

Doe het niet, Lodewijk, alsjeblieft

Officieel stonden de vier mannen in de PvdA-top achter de lijsttrekkersverkiezing waarin Lodewijk Asscher Diederik Samsom onttroonde als leider. In werkelijkheid probeerde Samsom eronderuit te komen. En ergerden de anderen zich aan hem. „Ik voel me niet meer verplicht met jou te overleggen.”

spraak: samen zullen we bepalen of Samsom zich opnieuw kandidaat kan stellen als lijsttrekker. Het beslismoment is de derde week van september 2016, na de Algemene Politieke Beschouwingen.

Spekman en Dijsselbloem willen een lijsttrekkersverkiezing. In 2003 (Wouter Bos) en 2012 (Samsom) was dit de opmaat tot een klinkende verkiezingszege.

Samsom zelf wil ook zo'n verkiezing - en hij wil meedoen. Hij heeft dat in januari 2016 al gezegd, in het radioprogramma *De overnachting*. Het kan alleen maar goed uitpakken, is zijn redenering. Wint hij, dan heeft hij een nieuw mandaat als leider en is hij alvast warmgedraaid voor de echte verkiezingen. Verliest hij, dan heeft de PvdA een andere goede lijsttrekker en kan Samsom het toneel met opgeheven hoofd verlaten.

Bij Spekman zorgen Samsoms uitspraken op de radio voor irritatie. Voor de andere drie is het geen uitgemaakte zaak dat Samsom verder kan. „Hans en ik”, zegt Jeroen Dijsselbloem, „hebben bij die bijeenkomsten in het Lloyd Hotel vanaf het begin gezegd: Diederik, laat ook ruimte in je hoofd voor de gedachte dat je een stap opzij moet doen, in het belang van de partij.”

Het helpt niet. Binnenskamers toont Samsom zich in het voorjaar steeds enthousiaster over de verkiezing. Als die er komt, zegt hij, moeten de beste mensen meedoen. In klein gezelschap spoort hij Asscher aan zich te kandideren.

Asscher vindt de situatie ingewikkeld. Al jaren wordt hij gezien als de kroonprins van de PvdA. Hij heeft geen brandende ambitie om leider te worden, het is een loodzware baan, maar hij voelt druk uit de partij om het over te nemen. Met Samsom, zo is de stemming, gaat de partij een vreselijke nederlaag tegemoet.

Steeds vaker heeft Asscher het idee dat hij het beter kan dan Samsom. Hij vindt Samsom te emotioneel en te onevenwichtig: hij is regelmatig getuige van diens woedeaanvallen. Ook vindt Asscher zijn kompaan niet hard genoeg in onderhandelingen met de VVD. En het ergert hem dat Samsom in de Tweede Kamer zo weinig weerwoord biedt aan PVV-leider Geert Wilders.

Om de zaken nog ingewikkelder te maken, is er een derde kanshebber voor het lijsttrekkerschap: Ahmed Aboutaleb. In de PvdA-top weten ze: Aboutaleb heeft

”

We zijn geen kinderen, Diederik

Hans Spekman PvdA-voorzitter reageert als Samsom zich op eigen houtje kandidaat stelt als lijsttrekker

interesse. Maar gevraagd naar zijn ambities is hij vaag. Vandaar dat Spekman eind mei besluit om alle aspirant-lijsttrekkers bij elkaar te zetten. Plaats van samenkomst: de ambtswoning van de Amsterdamse burgemeester Eberhard van der Laan. Die heeft geen ambitie om lijsttrekker te worden en geldt als vertrouwenspersoon voor de hele PvdA-top.

Veel levert het gesprek niet op: Asscher noch Aboutaleb verstrekt helderheid. Ze doen dat ieder op karakteristieke wijze: Asscher zegt zo weinig mogelijk, Aboutaleb houdt gewichtige monologen. „Wat vond je ervan?” vraagt Samsom aan Asscher, als hij hem na afloop vanuit de dienstauto belt. „Ik vond het vooral een hele eer”, zegt Asscher grappend, „om de hele avond in de nabijheid te verkeren van de heer Aboutaleb”.

2. Telefoon op Schiphol

Lodewijk Asscher staat in de rij op Schiphol als zijn telefoon gaat. Samsom aan de lijn. Het is midden september en Asscher gaat zo inchecken voor Montréal. Hij gaat daar spreken op een congres met internationale progressieve leiders. De Canadese premier Justin Trudeau komt ook.

Wat volgt, is een merkwaardig gesprek. Op zich heeft Samsom een duidelijke boodschap voor Asscher: bij nader inzien wil hij geen lijsttrekkersverkiezing. Hij is in de zomervakantie van gedachten veranderd. Het liefst zou hij zonder verkiezing doorgaan. Met een sterke campagne kan hij het verlies beperken, denkt hij.

Aboutaleb is inmiddels afgehaakt. Ook andere prominente PvdA'ers hebben geen zin om zich kandidaat te stellen, zo blijkt die zomer uit een belronde van Spekman langs onder anderen Europarlementariër Agnes Jongerius en minister Lilianne Ploumen (Ontwikkelingssamenwerking).

Blijven over: Samsom en Asscher. Bij de gedachte aan zo'n tweestrijd krijgt Samsom buikpijn. De leider uitgedaagd door zijn vertrouwing - dat wordt lelijk. Als Samsom wint, is dat het einde van Asschers politieke carrière. Mocht Asscher winnen, dan is de boodschap: we geloven niet meer in onze missie.

Het liefst, zegt Samsom over de telefoon, zou hij willen dat Asscher zich niet kandideert. Hij heeft weinig recht van

Asscher en Samsom tijdens het eerste lijsttrekkersdebat. Later spreekt Samsom binnenskamers van „een stomp in de maag”.

spelen, dat weet hij: in het voorjaar heeft hij Asscher zelf aangemoedigd mee te doen. Maar kan hij niet gewoon als nummer twee of drie op de lijst staan? „Laten we het samen doen, als team.”

Een toezegging krijgt Samsom niet van Asscher. Want dat is het merkwaardige aan het telefoongesprek: het verzoek komt niet als zodanig over. Asscher en zijn mensen zijn eraan gewend dat Samsoms stemmingen snel wisselen. Hoe vaak heeft hij in de afgelopen jaren wel niet gezegd dat hij denkt aan aftreden - waarna hij weer met frisse moed verderging?

Samsom is niet de enige die Asscher probeert af te houden van een kandidatuur. Ook oud-PvdA-leider Wouter Bos, die intensief meedenkt met beide mannen, laat op dat moment in kleine kring verhaan: ik heb Lodewijk geadviseerd om op plek twee van de lijst te gaan staan.

En een week voordat Asscher naar Canada vliegt, gaat hij met zijn politiek assistent langs bij Maurice de Hond in Amsterdam. Het advies van de opiniepeiler: doe het niet, je beschadigt jezelf alleen maar. Laat Samsom als lijsttrekker zijn beleid verdedigen. Als hij na de verkiezingen moet aftreden, en die kans is vrijwel honderd procent, dan kan jij met een schone lei beginnen. Tien dagen later herhaalt De Hond die boodschap in een gesprek met Hans Spekman.

Ook van coalitiepartner VVD komt gevraagd advies. „Wat denken jullie met deze verkiezing te bereiken?” vragen Mark Rutte en Halbe Zijlstra de twee PvdA'ers tijdens het vaste coalitieberaad op maandagochtend. „Realiseren jullie je wel dat zoiets leidt tot een pijnlijk afscheid van de zittende leider?”

Partijvoorzitter Spekman spoort Asscher aan het wél te doen. Zijn boodschap: Lodewijk, alleen met de beste kandidaten kan een lijsttrekkersstrijd de PvdA positief in het nieuws brengen. Samsom heeft ook hem nu een paar keer gevraagd af te zien van de verkiezing, maar Spekman is onverbiddelijk: het staat in de statuten, en Samsom heeft eerst zelf gezegd dat hij er eentje wilde.

Vanaf eind augustus vertellen Samsom en zijn medewerkers steeds opener aan journalisten dat hij zich gaat kandideren. Dat leidt tot irritatie bij de andere drie, want het is niet volgens de afspraak van het 'Vier van Dokkum'-overleg. Hoopt Samsom soms dat Asscher zich niet kandideert als hij een voldongen feit creëert?

Ook Jeroen Dijsselbloem zit in een lastige positie. Hij is de grootste vertrouwing van Samsom. De leider heeft hem duidelijk gemaakt: als jij vindt dat ik moet terugtreden, dan doe ik dat. Maar Samsom heeft de knoop al doorgehakt. Moet Dijsselbloem zijn makker gaan vertellen dat hij het toch niet moet doen? Hij is bovendien principieel voorstander van een interne verkiezing.

De spanning bereikt zijn climax op vrijdagochtend 23 september, in de werkkamer van Samsom. Dijsselbloem en Spekman uiten hun grieven. Samsom is vol onbegrip. Wat had hij anders moeten doen? Journalisten vragen hem voortdurend of hij door wil. Moet hij dan nietszeggende antwoorden geven?

Asscher zegt niet veel. Maar wát hij zegt, komt hard aan: „Ik acht mezelf niet meer gebonden aan onze wederzijdse afspraak, Diederik. Ik voel me niet meer verplicht met jou te overleggen.”

Na het gesprek kiest Samsom de vlucht vooruit. 's Avonds verschoont er een filmpje van hem online: hij wil lijsttrekker worden. Zijn slogan: *doorknokken*.

3. Een stomp in de maag

De ontzetting druipt van Samsoms gezicht. Zojuist heeft Asscher vol de aanval geopend. „Diederik, je hebt tijdens de formatie zitten kwartetten met onze waarden.”

Het is maandagavond 14 november

2016, het eerste debat van de lijsttrekkersverkiezing in Den Haag. Vier weken eerder heeft Asscher bekendgemaakt dat hij kandidaat is. Wat voor hem de doorslag heeft gegeven, blijft onduidelijk. Volgens sommige PvdA'ers heeft hij tot het laatste moment getwijfeld. Anderen zeggen: het besluit is al veel eerder gevallen.

Wat vaststaat, is dat Asscher denkt een beter politiek profiel te hebben dan Samsom. Kernpunten: meer zekerheid op de arbeidsmarkt, geen oneerlijke concurrentie van werknemers uit lagelonenlanden, een strenger verhaal over integratie.

Bij Asschers bezoek aan Montréal, half september, zijn twee campagnestrategen mee: Erik van Bruggen en Hans Anker. In de marge van de conferentie hebben ze uitgebreid met Asscher gepraat over het verhaal dat hij als lijsttrekker zou vertellen. Het gaat over 'zekerheid in een onzekere wereld' en 'progressief patriotisme'.

Ze hebben ook de strategie voor de interne strijd besproken. Die kan Asscher onmogelijk winnen, zo heeft hij die zomer al bedacht, als hij niet benoemt wat er aan Samsoms leiderschap schort.

En dat is dus wat Asscher in Den Haag doet. Na dat debat is het onderlinge wantrouwen compleet. In kamp-Samsom zijn ze woedend. De zittende leider heeft Asschers woorden ervaren als „een stomp in de maag”, vertelt hij in kleine kring.

In kamp-Asscher verwijten ze Samsom juist dat hij in de slachtofferrol knuipt. Asscher had van tevoren netjes aangekondigd dat hij kritisch zou zijn. Door zo aangeslagen te doen voedt Samsom het beeld van een broedermoord.

Waar de kampen elkaar in vinden, is hun kritiek op Hans Spekman. Zowel Samsom als Asscher vindt de vier onderlinge debaten waardeloos georganiseerd. De zaaltjes zijn te klein, de thema's te beperkt, de vorm te Haags. Waarom moest Binnenhof-veteraan Ferry Mingelen het eerste debat leiden? In een televisiedebat hebben beide kandidaten al geen zin meer.

Steeds vaker krijgt Spekman boze sms'jes van Samsom. Eén keer stuurt hij een peiling waarin de PvdA onveranderd laag staat. In het berichtje erbij schrijft Samsom: nou, dat gaat lekker met het positieve effect van die interne verkiezing.

4. Dodeschilderscomplex

Als Diederik Samsom op zondag 15 januari 2017 arriveert op het PvdA-verkiezingscongres in Maarssen om afscheid te nemen van de leden, is een plaats voor hem gereserveerd op de eerste rij, maar wel ver verwijderd van lijsttrekker Asscher - en dus van de camera's.

Een maand eerder heeft Asscher hem onttroond als PvdA-leider: 54,5 tegen 45,5 procent. Samsom is meteen opgestapt als fractievoorzitter én Kamerlid.

Sinds zijn vertrek is Samsom niet uit beeld verdwenen. Columnisten die jarenlang kritisch over hem hebben geschreven, zijn ineens vol lof. Tegenover intimi heeft Samsom het met sarcasme over het 'dodekunstschilderscomplex'.

In het team van Asscher ervaren ze die aandacht voor Samsom als een serieus probleem. Nog twee maanden te gaan tot de verkiezingen, en iedereen praat maar over die 'broedermoord'.

Vandaar Samsoms plaats aan de zijkant. Aardig is het niet, maar de PvdA-campagne moet dóór. Vandaar ook dat Asscher in zijn toespraak pas op het laatste moment één zinnetje toevoegt over Samsom, op wie hij „zo trots” is.

Ergens in de zomer, vlak voordat het écht moeilijk wordt, stuurt Samsom Asscher een berichtje. Weet hij hoe het afliet met het Pact van Dokkum? Samsom geeft zelf het antwoord: één schaatser kon zich toch niet bedwingen en sprintte vlak voor de finish weg uit de kopgroep.

Toepasselijke vergelijking, vinden ze in de PvdA-top. Alleen: over wie van de twee ging het eigenlijk?

FOTO: MARTIJN BEERMAN